

Danilo Pejović, Oproštaj od Moderne, Matica hrvatska, Dubrovnik, 1994.

Svaki pokušaj omeđivanja pojedinih razdoblja u povijesti filozofije vodi u drugome koraku do potrebe nalaženja njihovih osobitosti, njihova razlikovanja spram prijašnjih i naznačivanja mogućih putova u iduća razdoblja. Kad je pak riječ o Moderni kao razdoblju, tad se suočavamo sa složenim značenjskim poljem nazivka, čak i da samo pregledamo filozofsku njegovu uporabu.

U knjizi što je imamo pred sobom Danilo Pejović, kako pokazuje već i sam naslov, ne misli samo odrediti pojam »moderna«, pokazati značajke toga razdoblja, već se od njega i oprostiti ukazivanjem na stajalište iz kojega je moguće prosuditi sve nedostatke, zablude i zabune onih filozofskih i znanstvenih usmjerenja koja su se rado kitila pridjevkom »moderna«. Pejović zapravo, premda uočava raznorodna značenja nazivka, uzima pojam »moderna« naprosto u filozofskom značenju »novoga vijeka«, ukratko pokazujući da su gotovo sve važnije pojave u novijoj europskoj znanosti i umjetnosti nastale u priporu i snažnoj opreci spram »starih« (primjerice, u francuskoj književnosti potkraj 17. stoljeća ili pak kod nastupa egzistencijalista). Kad se jednom ustanovi takav način povijesnog razlikovanja, tada je lako vlastitome stajalištu pridjenuti i druge značajke poput, primjerice, »duha vremena«, napretka, slobode itd. Pejović već samo razmatranjem pojma slobode, kako se on značenjski diferencira od Rousseaua i francuske revolucije do ideologija današnje Europe, a onda još više razotkrivanjem zabluda vezanih za pojam napretka (»Sve istine i zablude Moderne na izravan i neizravan način počivaju na njezinoj nepokolebljivoj vjeri u *napredak*...«, 194), ukazuje na posebno misaono i djelatno nadahnuće čitave Moderne iza kojega međutim ne stoji uvijek takav povijesni svijet. To se jasno potvrđuje u svoj širini političkih, ali i kulturnih događaja: »Tu se krije *bitan deficit* 'principa slobode' što ga Moderna u ove kasne godine tobože još uvijek verbalno zastupa i brani, ali kao što najnovije iskustvo povijesti nedvosmisleno potvrđuje (agresija i 'etničko čišćenje' u Hrvatskoj i Bosni npr.), ne mari mnogo za to što se on univerzalno više *realno ne ostvaruje*« (195).

Pejović točno uvida da univerzalno ostvarenje ideja Moderne jest nužnost njezina opstanka, jer se opet u svoj svojoj širini, ponekad čak i neodređenosti, ona javlja kao kozmičko zbivanje, koje, od isprva dubinskog i pritajenog prevrata u društveno-gospodarskom životu i nasilnog obaranja političkog poretka, razara i jedinstveno filozofsko poimanje (napose nakon Hegela) i povijesnog i prirodnog svijeta. Tim raspadom dvaju svjetova, pri čemu povijesni svijet postaje predmet duhovnih znanosti, na koje se nadovezuje hermeneutička filozofija i Heidegger, dok se prirodni svijet prepušta napredujućim (opet tipično »modernistički«!) istraživanjima prirodnih znanosti i tehničkoj eksploataciji, najprije se ugrožava svaki od njih posebno (s jedne strane dakle riječ je o zaboravu prava čovjeka i samoodređenju naroda, a s druge pak o ugroženosti prirodnog okoliša). No jednako se tako, što je još opasnije, ugrožava i cjelina: »Na taj se način povijesni svijet i prirodni svijet javljaju kao dva vida zbivanja Istoga – krize Moderne kao kozmičkog zbivanja, i mogu se u svojoj biti shvatiti samo u tom jedinstvu cjeline« (174). No ako je Moderna doista kozmičko zbivanje, kako je onda moguće njezino prevladavanje? Pejović samo ukazuje na »postmodernistička gledišta«, premda bi se ta njegova odredba planetarnog karaktera jedne epohe mogla lako uklopiti u novije metafizičke (kasni Heidegger, K.

Axelos) ili etičke rasprave (H. Jonas). Dapače, sam je Pejović prije tražio putove kojima je moguće posve izići iz »sistema«, ili ga barem izbjegavati (usp. *Duh i sloboda*, Zagreb, 1992, 23–26).

No možda nam dva moguća puta pokazuju druge rasprave sabrane u ovoj knjizi: s jedne su strane to one koje se bave antičkom filozofijom, posebice Aristotelom, a s druge strane poglavlje pod naslovom »Ideja sveučilišta«. Uvidjevši da je Moderna, u snažnom sučeljavanju pa i žestokom napadu na kršćanstvo, zapravo izgubila iz vida i klasičnu filozofsku baštinu, Pejović pokušava osvjetliti izvorne filozofske pojmove (primjerice, kretanje, priroda, *theoria* itd.) da mogao prikazati njihov povijesni razvitak (tako u veoma konciznoj, enciklopedijski koncipiranoj maloj povijesti ontologije). Što se pak tiče rasprave o sveučilištu, Pejović zapravo nastavlja Ritterovu ideju o sveučilištu koje bi nadomjestilo nedostatke izazvane raspadom znanstvenog iskustva i tumačenja svijeta. Razlikujući klasično i modernizirano sveučilište Pejović upravo u planetarno doba ističe važnost znanstvenog povezivanja (humanističke i prirodne, odnosno tehničke znanosti) te sugerira izbor »razboritog rješenja« (sredine između ekstrema) za organizaciju hrvatskoga visokog školstva.

Posebna je odlika djela Pejovićev način izvođenja postavki i stil pisanja: u povijesno-filozofskim raspravama služi se hermeneutičkim postupkom, određujući pojmove uvijek prema njihovim stvarnim uporabnim kontekstima, ali ih također razobličujući od svih ideoloških, »duhu vremena« primjerenih ili sklonih načina njihova korištenja. Stoga su njegove vlastite odredbe pojedinih pojmova jasne i lako razumljive širom čitateljstvu koje Modernu ne razumijeva možda prvenstveno filozofski.

IVAN ČEHOK